

KAISA VIITANEN KUVAT ANDRES FRAGA

Aavikon vangit

Paahtava aurinko ja loputtomasti hiekkaa, jatkuva pula ruuasta ja sähköstä. Täällä Saharan autiomaassa sijaitsevalla pakolaisleirillä Monina, 30, ja hänen lapsensa ovat asuneet vasten tahtoaan koko ikänsä.



Monina Abdalahi ryhtyy aamutoimiin heti auringon noustua.

Yötuuli on taas levittänyt puuterimaista hiekkaa **Monina Abdalahin**, 30, keittiöön. Uninen nainen tarttuu luutaan ja harjaa lattian näkyviin. Kello ei ole edes seitsemää, mutta aurinko kuumottaa jo.

Saharassa hiekka tunkeutuu kaikkialle, eikä Monina edes yritä saada sitä kodistaan kokonaan pois. Hänen laatikkomainen talonsa on samanlainen kuin kaikilla naapureilla. Tiilet on muurattu hiekasta, joten rakennukset sulautuvat täydellisesti vaaleanruskeaan maisemaan.

Kun on asunut ikänsä Algerian aavikolla, hiekka on ongelmista pienin.

Monina ei kuitenkaan ole algerialainen. Hän on sahrawi.

– Kotimaani on tuolla jossain, Monina sanoo ja huiskaisee kättään autiomaata kohti.

Monina ja kaikki hänen 30 000 naapuriaan täällä Dakhlassa ovat kotoisin maasta, jota monen eurooppalaisvaltion päämiehen mielestä ei ole olemassakaan, eli Länsi-Saharasta.

Mauritanian, Marokon ja Algerian välissä sijaitseva alue on pinta-alaltaan suurempi kuin Iso-Britannia, eikä sinne täältä lounais-Algeriasta ole kuin 380 kilometriä.

Monina ei silti koskaan ole käynyt kotimaassaan. Hän on syntynyt Dakhlassa, pakolaisleirissä.

Jäljelle jäi vain tarina

Talon hiekka-aidan takaa ilmestyy mies leipäpussi kädessään. Hän on Moninan aviomies **Mohamed Abdalahi**, 34, joka on käynyt leirin leipomossa.

Seuraavaksi mies kantaa tuhisevan pörröpään, kaksivuotiaan **Wahba**-tytön olohuoneeseen muovisoikon viereen. Monina kaataa kannusta vesitilkan ja pesee vastustelevan tytön kasvot. Pian herää neljävuotias **Tiba**-poikakin.

Olohuoneen seiniä reunustavat paksut loikoilupatjat. Huterassa hyllyssä on sukulaisten haalistuneita valokuvia. Ulkona on reikävessa, vesisäiliön perhe jakaa naapureiden kanssa.

Kun muu perhe alkaa syödä aamiaista, Monina tarttuu vierailijaa kädestä ja ohjaa naapuritalon pihassa seisovaan telttaan. Täällä istuvat teetä juomassa suvun vanhimmat, Moninan äiti **Maryam** ja tädit **Khadija** ja **Fatima**. Heidän seurassaan Monina vaikenee. >>







Maryam katsoo vierasta pitkään ja rauhallisesti suoraan silmiin. Nyt alkaa tarina, jota Dakhlan kaikissa perheissä kerrotaan sukupolvelta toiselle. Muuta heillä ei enää ole.

Pako aavikolle

– Tällaisissa teltoissa me sahrawit asuimme entiseen aikaan, Maryam aloittaa ja pyytää katsomaan teltan kiinnityksen yksityiskohtia.

– Hyvä teltta oli kaikki kaikessa, kun liikuimme sateen perässä etsimässä vuohille ja kameleille syötävää.

Kun Maryam 1970-luvun alussa oli nuori, Länsi-Sahara oli vielä Espanjan siirtomaa.

– Jo silloin halusimme itsenäistyä. Siksi minäkin liityin itsenäisyysliikkeeseen.

Maryam järjesti sotilaille varusteita ja oli mukana valamassa ihmisiin vallankumousintoa. Samoihin aikoihin, vuonna 1975, Espanja luovutti Länsi-Saharan Marokolle. Muu maailma paheksui tekoa, sillä kaikki Afrikan siirtomaat olivat jo itsenäistyneet ja ajan hengessä sitä odotettiin Länsi-Saharaltakin.

Marokon kuningas valtasi alueen pommittamalla ja levittämällä ihoa syövyttävää napalmia. Maryam pakeni naisten, lasten ja vanhusten kanssa.

– Moni kuoli ihan vieressä. Vain harvalla oli kengät, ja kuuma hiekka turvotti jalat muodottomiksi, Maryam kertoo.

Pakolaisryhmät piiloutuivat Algerian vuorille. Öisin lämpotila painui lähelle nollaa, mutta paljastumisen pelko esti nuotiot. Ruokaa ja vaatteita oli liian vähän.

Pari kuukautta myöhemmin Algeria lähetti kuorma-autoja noutamaan pakolaisia, ja Maryam pääsi siskoineen ja vanhan isänsä kanssa nykyiseen Dakhlaan.

– Silloin täällä ei ollut mitään. Meillä ei ollut edes telttoja suojaksemme.

Algeriassa ilmasto on kuumempi kuin Länsi-Saharassa, koska aavikko on kaukana merestä. Kesällä lämpötila nousee varjossa yli 50 asteen.

– Lasten ihot paloivat auringossa ja sen jälkeen tulehtuivat. Meillä ei ollut lääkkeitä, ja monet lapset kuolivat vammoihinsa, Maryam kertoo.

Kansainvälinen apu saavutti leirit hitaasti. Alkuvaiheen sahrawit selvisivät Algerian tuella, mutta leiri syntyi Saharan naisten voimin. He alkoivat pystyttää telttoja ja muurata tiiliä.

– Mitä muuta olisimme voineet? Maryam kysyy.

– Miehet olivat sotimassa. He tulivat leiriin vain lepäämään ja palasivat sotaan moneksi kuukaudeksi.

Arabiyhteiskuntiin verrattuna sahrawinaiset ovat miesten kanssa tasaarvoisia. Tai itse asiassa, Saharan naisil-

Isoäiti Maryam (kesk.) kertoo teltassaan tarinaa kotimaasta meren rannalla. Vain hän ja siskonsa Khadija (oik.) ovat asuneet Länsi-Saharassa. Monina ja hänen Wahba-tyttönsä syntyivät pakolaisleirissä.

Keittiössä on nykyään jääkaappi. Siitä on hellekaudella paljon iloa, kun juomaveden voi jäähdyttää.

Aurinkopaneeleiden ansiosta Moninasta on tullut televisonkatsoja. Hänen suosikkinsa on turkkilainen, arabiaksi dubattu saippuasarja. ”Ohjelma vie ajatukset hetkeksi muualle.”

la on enemmän valtaa kuin miehillä. Naiset omistavat talot, ja jos pari eroaa, nainen perii kaiken. Talot on jopa nimetty niissä asuvien naisten mukaan.

– Ei aavikolla selviä, jos ei toimi yhdessä, Maryam sanoo vakavana.

Nyt Maryam on leski. Hän viettää päivät siskojensa kanssa. Lapset ja lapsenlapset asuvat lähellä. Vain yksi pojista asuu Espanjassa.

– Alussa uskoin joka aamu, että tänään palaamme kotiin. Vaikka olen asunut täällä jo 36 vuotta, Dakhla ei vieläkään ole kotimme, me olemme täällä vain vierailemassa.

Koulutettu sukupolvi

Äitinsä tarinan aikana Monina on ehtinyt työpaikalleen naisten kouluun. Hän istuu kuluneen työpöytänsä takana laatimassa lukujärjestystä.

Työpaikka pakolaisleirissä on todellinen harvinaisuus ja onnenpotku.

Dakhlassa ei ole virastoja, kahviloita eikä kuntosaleja. Vain sairaala, jokunen kauppa ja lääkärijärjestön vastaanottoteltta. Ja tietenkin koulut, mutta Dakhlassa lapsia opetetaan vain 12-vuotiaiksi asti. Sen jälkeen osa lapsista jää kotosalle odottamaan parempia aikoja.

Osa pääsee stipendin turvin opiskelemaan ulkomaille. Kuuba kouluttaa eniten sahraweja, mutta Monina muutti 12-vuotiaana Algerian pääkaupunkiin Algeriin sisäoppilaitokseen.

– Siellä näin ensimmäistä kertaa meren, Monina huokaisee.

Hän kiittelee algerialaista opettajaansa, joka ymmärsi leiristä tulleiden lasten koti-ikävän.

– Opettaja kannusti meitä opiskelemaan sanomalla, että kun pääsemme Länsi-Saharaan, maamme tarvitsee älykkäitä kansalaisia.

Kun Monina neljä vuotta myöhemmin palasi, tarjolla ei ollut mitään työtä. Lähes kaikki ulkomailla opiskelleet sahrawit törmäävät palatessaan samaan ongelmaan. Kotona odottaa alkeellinen leiri, jossa ei ole työtä, mahdollisuuksia, toimeentuloa. Vain avustusruokaa ja loputonta teenjuontia.

> ”Lukutaidottomiin vanhempiimme verrattuna sukupolvemme on erittäin koulutettua.”

– Lukutaidottomiin vanhempiimme verrattuna meidän sukupolvemme on erittäin koulutettua. Ystävistäni moni on lääkäri, insinööri ja lakimies.

Kansainvälisellä avulla leiriin perustettiin teinityttöjen koulu, jossa voi opiskella perinnekäsitöitä, kieliä, tietokoneen käyttöä. Monina pääsi ensimmäiselle vuosikurssille ja myöhemmin hänestä tuli koulun video-opettaja.

– Opetan tyttöjä kuvaamaan tarinoitaan. Se nostaa itseluottamusta ja lisää yhteishenkeä.

Kun koulun rehtori jäi neljä kuukautta sitten äitiyslomalle, Monina sai koko koulun vastuulleen.

Englanninopettaja kaipaa Moninan apua tietokoneen kanssa. Onneksi kone ylipäätään toimii. Hiekka hajottaa usein tekniikan muutamassa kuukaudessa.

Töiden jälkeen riisijakoon

Yhdentoista ja viiden välillä dakhlalaiset välttävät ulkona liikkumista. Aurinko paahtaa silloin tainnuttavasti, ja väki tappaa aikaa juomalla teetä kotona. Jos on pakko lähteä ulos, naiset suojautuvat paisteelta peittämällä ihostaan joka ikisen kohdan.

>>





Dakhlassa ei ole työtä, viihdettä eikä aina tarpeeksi ruokaakaan. Kuumuus vie voimat ja hiekka tunkeutuu kaikkialle. ”Jaksan, koska luotan paluuseemme”, sanoo Monina.



Odottavaa elämää

Maailmassa on noin 44 miljoonaa pakolaista, joista valtaosa elää kehitysmaissa. Suurin osa pakolaisista odottaa paluuta omassa maassaan.

Maailman kriisit kestävät usein kauan ja pakolaiset joutuvat asumaan leireissä vuosia. Keniassa Dadaabin leiri on paisunut 20 vuodessa yli 500 000 pakolaisen uudeksi kodiksi, jossa ruuasta ja tilasta on jatkuva pula.

Länsi-Saharan pakolaiset ovat odottaneet kotiinpaluuta Algeriassa jo 35 vuotta eli leirin lapset ovat kolmannen polven pakolaisia.

Palestiinalaiset ovat ehtineet jo saada neljännen sukupolven pakolaisvauvoja, sillä Palestiinan pakolaisleirien perustamisesta on 63 vuotta. Ajan saatossa teltat ovat vaihtuneet sementtitaloiksi, mutta useimmat palestiinalaiset elävät Israelin miehittämillä alueilla edelleen YK:n ruoka-avun varassa.



Wahba, Tiba ja serkkupoika leikkivät avustusöljylaatikolla.

Monilla on jalassa nappanahasta tehdyt saappaat, joita Suomessa näkee talvella. Kädessä näkyy villahansikkaita ja kietoopa jokunen päähuivinsa ympärille vielä paksun villahuivin.

– Villa eristää kuumuuden kehon ulkopuolelle, Monina selittää.

Töiden jälkeen Monina lähtee kauppaan. Nykyään sellaisia sentään jo on. Ja työpaikan ansiosta Moninalla on rahaa. Hän tienaa kuukaudessa noin 30 euroa. Jos saharalaisperheellä ei ole ulkomailla asuvaa, avustuksia lähettävää sukulaista tai harvinaista työpaikkaa, rahaa ei tule mistään.

”Jaksan, koska luotan paluuseemme.”

Moninan mies Mohamed ei tienaa mitään, koska hän on sotilas. Monet Dakhlan miehistä ovat pestautuneet vapaaehtoisiksi pakolaisleirillä toimivan sahrawi-hallituksen armeijaan. Aseet on pidetty alhaalla jo 20 vuotta. Tulitauko Marokon kanssa alkoi vuodesta 1991, mutta upseereilla riittää työtä. Useimmiten Mohamed tarkistaa autoilijoiden papereita tiesuluilla.

Kansainvälisten pakolaissäädösten mukaan apu ohjataan vain siviileille. Mohamedia ei siis lasketa mukaan, kun YK:n pakolaistoimi jakaa perheelle kuukausittain ruoka-apua.

Monina kiiruhtaa kotiin, koska tänään on riisijako. Pakolaiset saavat myös ruokaöljyä, jauhoja, säilykkeitä ja kaasupulloja.

– Liian vähän, koska monen ruoka loppuu ennen seuraavaa jakoa.

Kännykät ilmestyivät aavikolle

Ensimmäiset aurinkopaneelit saapuivat Dakhlaan muutama vuosi sitten, ja niistä tuli heti himoittua arvotavaraa.

Kun Moninan naapuriperhe turhautui leirielämään ja muutti Mauritaniaan, Monina sai perheen paneelit. Kun Moninan Espanjassa asuva veli kuuli tämän saaneen sähköt, hän lähetti rahat käytettyyn televisioon.

– Ensimmäisestä palkasta ostin kaapelit. Seuraavasta käytetyn akun, Monina kertoo.

Nyt Monina on ihan koukussa turkkilaiseen, arabiaksi dubattuun saippuasarjaan. Maryam taas viettää suuren osan päivistään seuraamalla arabikanavien uutisia.

– Televisio näyttää, mitä kaikkea meiltä puuttuu.

Joidenkin asukkaiden mielestä Dakhlaa ei pitäisi kehittää. Sehän ei ole sahrawien koti. Algerian lounaisnurkassa on viisi sahrawipakolaisten leiriä. Niissä asuu yhteensä noin 165 000 asukasta. Kun Monina aiemmin halusi soittaa veljelleen Madridiin, hänen piti rytyyttää auton lavalla neljä tuntia päästäkseen satelliittipuhelimeen. Viime vuonna leirien välille valmistui tie, joka lyhensi matkan kahteen tuntiin. Helmikuun jälkeen Moninan ei ole tarvinnut istua autotien pölyssä, koska Dakhlassa käynnistyi kännykkäverkko. Nyt koko perhe pelaa kännykän pelejä.

– Kun Mohamed on monta viikkoa töissä, voimme nyt olla yhteydessä. Se on tosi iso apu.

Sukulointimatkoille jonotetaan

Moninalla on kotimaassa Länsi-Saharassa sukulaisia, joita hän ei ole koskaan nähnyt. Marokko on rakentanut valloittamansa alueen ympärille 2 600 kilometriä pitkän aidan ja miinoittanut rajaseudun. Algerian puolelle jääneillä pakolaisilla on vain yksi tapa tavata sukulaisiaan.

Monina ilmoittautui vuonna 2003 Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaisjärjestön perhetapaamislistalle. YK järjestää pakolaisleiristä miehitetylle alu-

eelle viiden päivän sukuloimismatkoja. Matkalle pääsee noin 25 henkilöä kuussa. Jonossa on kymmeniä tuhansia.

– Isoäitini ehti kuolla ennen kuin matkustusvuoroni tuli.

Marokko pitää Länsi-Saharaa osana maataan, mutta siellä asuvat sahrawit ovat toista mieltä. Alueelle ei päästetä toimittajia, mutta arvioiden mukaan alueella asuu noin 50 000 sahrawia. Marokko on löytänyt sieltä fosfaattia ja öljyä, länsisaharalaisille kuuluvan rannikon kalastusoikeudet se on myynyt EU:lle.

– Mitä me voimme tehdä, Monina tokaisee.

Pakolaisleirin asukkaiden kädet ovat sidotut. Niillä voi ainoastaan avata kansainvälisen ruoka-avun lähettämiä kalasäilykkeitä, joiden kyljessä lukee *marokkolaisia sardiineja*.

Mohamed puuttuu puheeseen.

– Etenkin nuoren polven sahrawit ovat erittäin turhautuneita. Aseisiin tarttumisesta puhutaan jatkuvasti. Toistaiseksi rauha on säilynyt.

Muutosta ei näy

Torstaina Moninan perhe jää kotiin. On viikonloppu, ja sen kunniaksi Monina pilkkoo pitkästä aikaa pataan aavikon arvokkainta ruokaa: kamelinlihaa.

Dakhlassa noin puolet lapsista elää jatkuvassa aliravitsemuksessa. Monia vaivaa krooninen anemia.

– Jumalan kiitos meidän lapsemme ovat pysyneet terveinä.

Maryam uskoo, että ainakin lastenlapset Wahba ja Tiba palaavat jonain päivänä kotimaahan. Monina on realisti. Muutosta ei ole näkynyt. YK on vaatinut vuosia sahraweille kansanäänestystä, jossa he saisivat itse päättää haluavatko itsenäistyä vai pysyä Marokon alaisina. Marokko on estänyt vaalit eikä EU, Yhdysvallat tai mikään muukaan taho ole halunnut painostaa Marokkoa. Maailmantalouden lonkerot ohjailevat politiikkoja ja kaukana aavikolla eläville pakolaisille lähetetään vuodesta toiseen riisisäkkejä.

Kolmen vuoden päästä Tiba täyttää kahdeksan ja pääsee kesälomalle Espanjaan. Kaikki pakolaisleirin 8–12 vuotiaat lapset käyvät ainakin kerran vapaaehtoisperheissä kesänvietossa.

Opettajana Monina tietää, että nuoret puhuvat Espanjan uimarannoista vielä vuosia reissun jälkeen.

Monina ei ole koskaan tosissaan ajatellut leirin jättämistä. Ensinnäkään, hänellä ei ole minkään maan passia. Toinen syy on vieläkin tärkeämpi.

– Jos lähdemme, luovutamme taistelun.

Kamelipata on mureaa. Lapset lusikoivat lautaset niin huolella, ettei tiskattavaa oikeastaan edes jää.

Monina kyykistyy keittiössä muovivadin äärelle, lorauttaa kannusta lautasille tipan saippuavettä ja jynssää astiat parhaat päivänsä nähneellä sienellä.

Huuhteluveden hän kaataa laskiämpäriin. Aavikolla vettä ei haaskata. Monina nousee ja käy kaatamassa jäteveden vuohien ruokakaukaloon. Tuuli on taas yltynyt. Aavikolta lentää hiekkaa jo vaakasuoraan. ■



Monina ja Mohamed toivovat, ettei heidän lastensa tarvitsisi elää loppuelämäänsä pakolaisina."Nuorison kärsivällisyys alkaa jo loppua. Toivottavasti emme joudu uuteen sotaan", Mohamed sanoo.